

Kerkgeschiedenis II

Van 1054 tot vandaag

Els Agten

2024-2025

De cursus in een notendop

Chronologisch

a. Hoge en Late Middeleeuwen
(1054 – ca. 1500)

b. Van hervorming tot verlichting
(ca. 1500 – ca. 1789)

c. Kerk en de moderne tijd
(ca. 1789 – ca. 1945)

d. Eigentijdse kerkgeschiedenis
(ca. 1945 – nu)

Thematisch

1. Beknopt kerkhistorisch overzicht

2. Kerk en Staat

3. Kerk en de anderen

4. Kerk in beeld

5. Orthodoxie en orthopraxie

6. Canon, credo en concilies

Hoofdstuk 6

Canon, Credo en Concilies

Hoofdstuk 6. Canon, Credo en Concilies

0. Inleiding

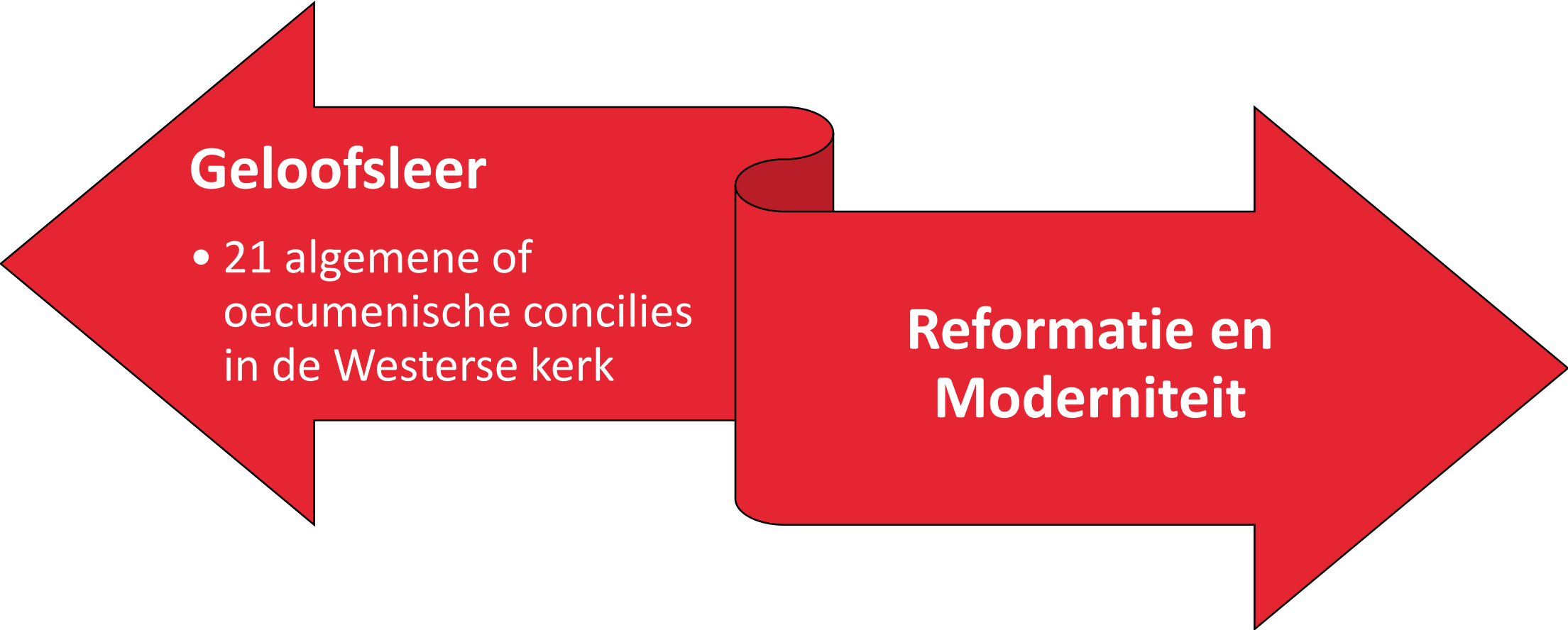
1. De concilies van
Lateranen

2. Het Concilie van Trente
(1545-1563)

3. Het Eerste Vaticaans
Concilie (1869-1870)

Het Tweede Vaticaans
Concilie (1962-1965)

0. Inleiding

Geloofsleer

- 21 algemene of oecumenische concilies in de Westerse kerk

Reformatie en Moderniteit

0. Inleiding

Vergaderingen van bisschoppen waarin zaken van gemeenschappelijk belang worden besproken en besloten

- Niet enkel in **crisissituaties**, maar ook **consultatie** en **overeenkomst** (lokale vergaderingen in Klein-Azië en Noord-Afrika) vanaf c. 250
- **Uitbouw van de kerk: bisschoppen** als onbetwiste leiders van de lokale kerk en tekens van eenheid en gezag
- **Thema's**: heidense riten, bepaalde profetieën, regeling gehuwde priesters, omgang met 'lapsi',...
- Bindend voor **eigen groep** én bevestiging van **Rome** (
 - >>> Groeiend universalisme en positie van Rome

0. Inleiding

Synodes: beraad en raadgeving

Diocesane en regionale synodes

Lokaal beraad over
organisatorische en leerstellige
problemen

Bisschoppensynodes

Raadgevend overleg over een
specifiek onderwerp op
algemene of regionale
(continentale) schaal

Concilies: beraad en besluit

Particuliere concilies

Een concilie van een deel van de
Kerk (bisdom, kerkprovincie,..)
in één of meer regio's

Oecumenische concilies

Een algemene vergadering voor
de hele Wereldkerk die wordt
samengeroepen door de paus

4. Concilies en synodes

Universele vergaderingen van bisschoppen (toenmalige 'wereldwijde' kerk)

- **Oecumenische concilies** (οἰκουμένη, 'bewoond', 'wereldwijd', 'algemeen')
 - *Letterlijk*: een wereldwijd concilie
 - *Praktijk*: een concilie waarvan de beslissingen later **gezaghebbend** zijn geworden voor de 'hele kerk' (cf. 'kettters')
- Dogma, discipline en/of conflicten
- **Erkenning oecumenische concilies (OC)?**
 - RKK: 7 + 14 OC
 - OOK: 7 OC
 - PK: 4 OC

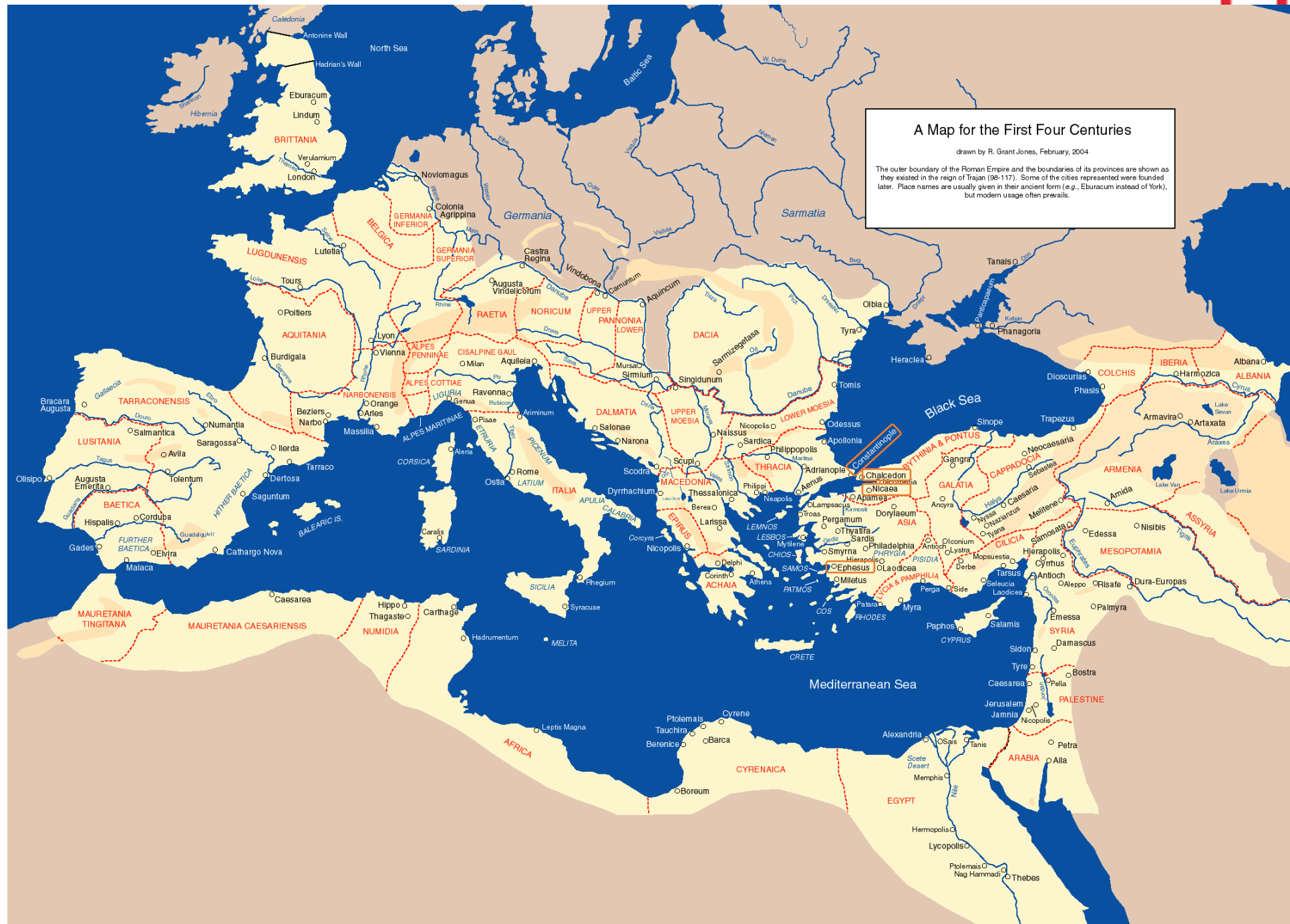
21 oecumenische concilies

- **Eerste Oecumenisch Concilie van Nicea (325)**
- **Eerste Oecumenisch Concilie van Constantinopel (381)**
- **Oecumenisch Concilie van Efeze (431)**
- **Oecumenisch Concilie van Chalcedon (451)**
- **Tweede Oecumenisch Concilie van Constantinopel (553)**
- **Derde Oecumenisch Concilie van Constantinopel (680)**
- **Tweede Oecumenisch Concilie van Nicea (787)**
- **Vierde Oecumenisch Concilie van Constantinopel (869-870)**
- **Eerste Lateraans Oecumenisch Concilie (1123)**
- **Tweede Lateraans Oecumenisch Concilie (1139)**
- **Derde Lateraans Oecumenisch Concilie (1179)**
- **Vierde Lateraans Oecumenisch Concilie (1215-1216)**
- **Eerste Oecumenisch Concilie van Lyon (1245)**
- **Tweede Oecumenisch Concilie van Lyon (1274)**
- **Oecumenisch Concilie van Vienne (1311-1312)**
- **Oecumenisch Concilie van Konstanz (1414-1418)**
- **Oecumenisch Concilie van Bazel (1431)**
- **Vijfde Lateraans Oecumenisch Concilie (1512-1517)**
- **Oecumenisch Concilie van Trente (1545-1563)**
- **Eerste Vaticaans Oecumenisch Concilie (1869-1870)**
- **Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie (1962-1965)**

A Map for the First Four Centuries

drawn by R. Grant Jones, February, 2004

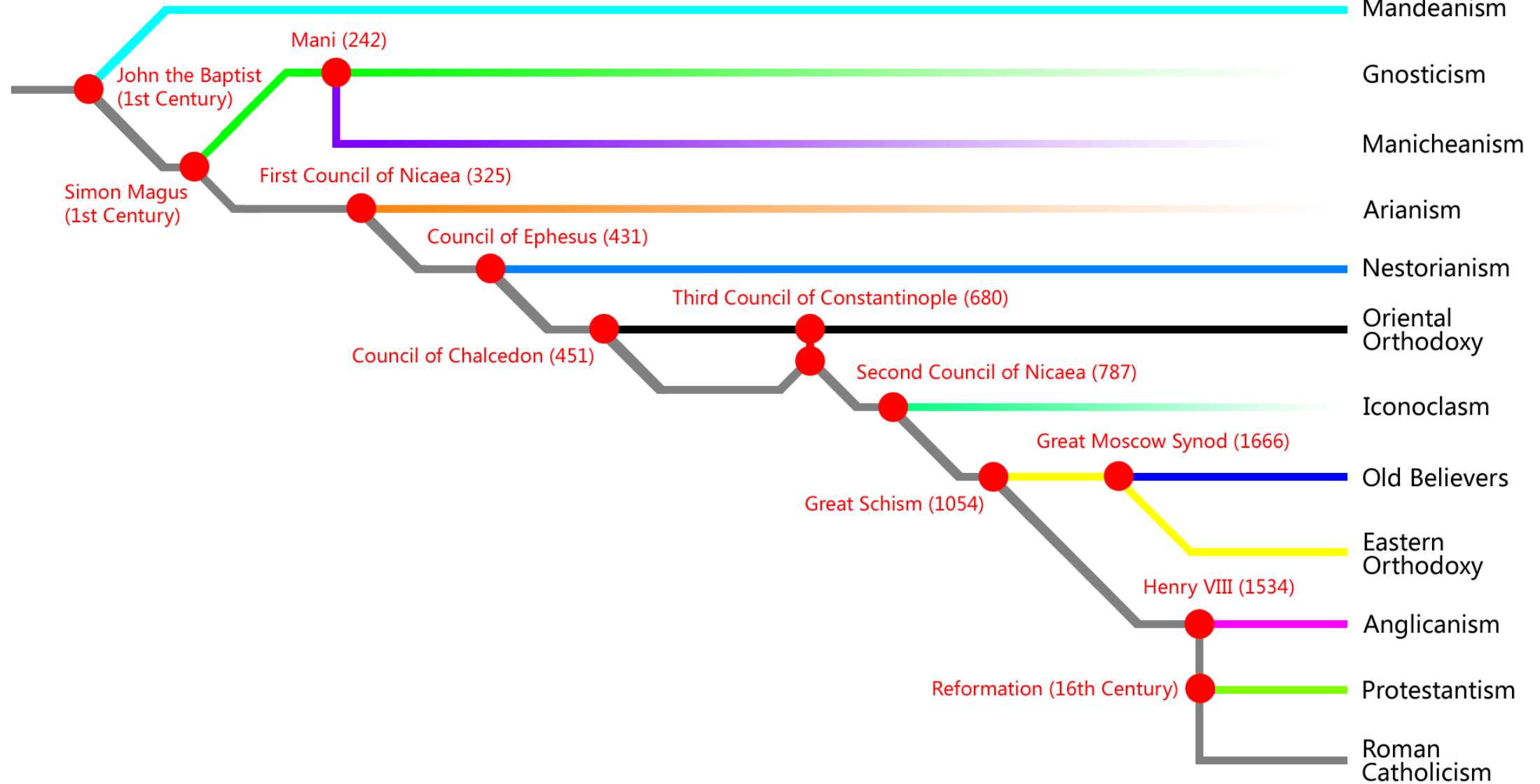
The outer boundary of the Roman Empire and the boundaries of its provinces are shown as they existed in the reign of Trajan (98-117). Some of the cities represented were founded later. Place names are usually given in their ancient form (e.g., Eburacum instead of York), but modern usage often prevails.

<https://www.ucatholic.com/news/submerged-church-ruins-where-council-of-nicaea-was-held-discovered/>

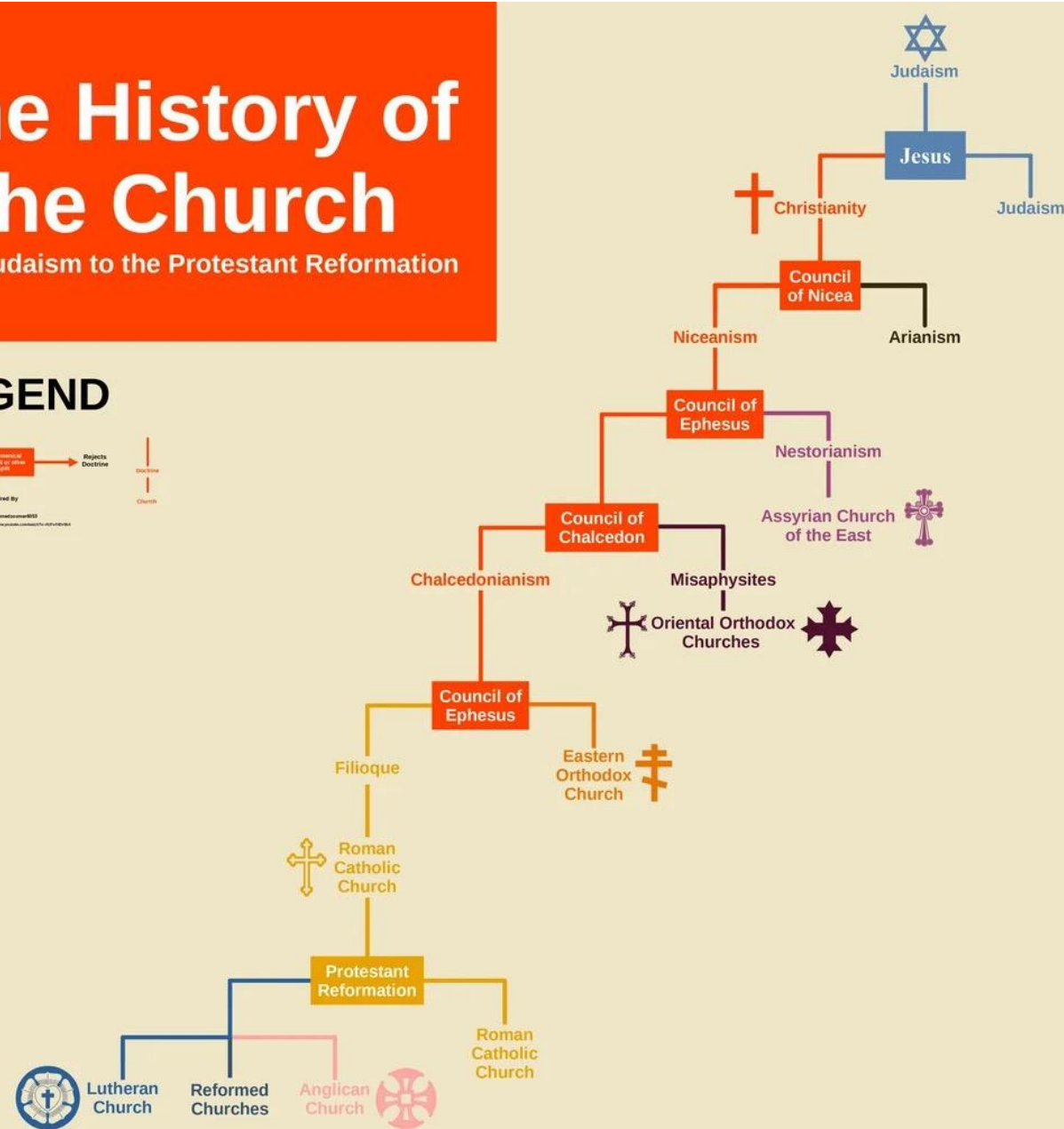

The History of the Church

From Judaism to the Protestant Reformation

LEGEND

1. De concilies van Lateranen (Rome)

Vijf concilies in het paleis van Lateranen

- Middeleeuwen: residentie van de paus
- 1123, 1139, 1179, 1215-1216, 1512-1517

Concrete problemen

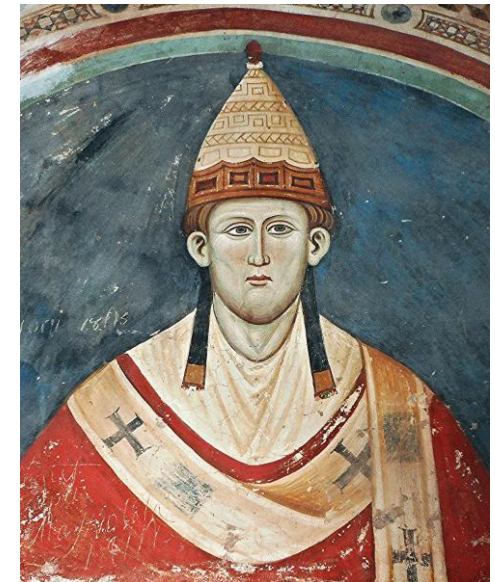
- De verhouding tussen Kerk en staat
- Het uitbannen van misstanden binnen de Kerk zelf

1. De concilies van Lateranen (Rome)

Het vierde concilie van Lateranen (1215-1216) en hervorming van de kerk

- < Paus Innocentius III (1198-1216)
- Tenminste eenmaal per jaar de **communie** ontvangen (Pasen)
- **Oorbiecht**: de persoonlijke biecht bij een priester (biechtstoel)
- **Transsubstantiatieleer**: de werkelijkheid van brood en wijn gaat over in de werkelijkheid van het Lichaam en Bloed van Christus terwijl de uiterlijke kenmerken van brood en wijn waarneembaar blijven

1. De concilies van Lateranen (Rome)

Het vierde concilie van Lateranen (1215-1216) en hervorming van de kerk

- Handel in **relikwieën** aan banden gelegd
- **Vorming** van priesters in handen van deskundige theologen
- **Wildgroei** van het aantal kloosterordes gestopt
- De **verhouding** tussen wereldlijke en kerkelijke macht (*cf. vijfde concilie van Lateranen*): paus kon ingrijpen in politieke conflicten (*cf. Duitse Rijk*)
 - *Later: opnieuw afname macht en Vijfde Lateraans Concilie (1512-1517 - nét voor Reformatie)*

2. Het Concilie van Trente (1545-1563)

Langste concilie in de geschiedenis van de kerk:
drie zittingen tussen 1545 en 1563 met veel
onderbrekingen

Wil om hervorming en Contra-reformatie

Grondlijnen voor de **katholieke hervorming**

- **Theologisch:** Antwoord bieden op concrete aanklachten om de inhoud van het katholieke geloof opnieuw zuiver en strikter vast te leggen
- **Pastoraal (binnenkerkelijk):** Praktisch voor het geloofsleven

2. Het Concilie van Trente (1545-1563)

Theologisch: reactie op de uitdagingen van het protestantisme

- Twee bronnenleer: Schrift én traditie/kerkelijke overlevering ↔ *sola scriptura*
- Latijnse Vulgaat als enige authentieke tekst
- Genade en goede werken veronderstellen elkaar ↔ *sola fide*
- Sacramenten (7) als geloofszaak
- Transsubstantiatie (tegenwoordigheid Christus) en offerkarakter eucharistie
- Priesterschap en huwelijk als sacramenten
- Verplicht celibaat, aflaten, vagevuur en voorspraak van heiligen

2. Het Concilie van Trente (1545-1563)

Pastoraal: hervormingsbesluiten om een eind maken aan een aantal misbruiken

- Tridentijnse ritus
- Aandacht voor **geloofsonderricht** van de gelovigen
- Wantoestanden rond **aflaten** afgeschaft
- Hervormingen in het kardinalencollege en het kloosterleven
- Parochiepriester en **prediking**

2. Het Concilie van Trente (1545-1563)

Pastoraal: hervormingsbesluiten om een eind maken aan een aantal misbruiken

- Bisschop als **herder**
 - Residentieplicht en visitatieplicht
 - Zorg dragen voor een goede opleiding van de toekomstige priesters (cf. seminaries)
 - Regelmatig kerkvergaderingen beleggen (provinciale concilies en diocesane synodes)
- **Liturgische boeken:** uniformiteit van de liturgie na het concilie (↔ plaatselijke tradities)
 - Romeinse missaal (1570), brevier (1568), Index (1564), Catechismus Romanus (1566)

3. Vaticanum I (1869-1870)

Paus Pius IX
(1846-1878)

Antwoord geven op nieuwe
maatschappelijke
ontwikkelingen die strijdig
waren met de leer van de
Kerk (cf. rationalisme,
liberalisme en modernisme)

Pauselijke onfeilbaarheid: voor- en tegenstanders

- Dogmatische constitutie: *Pastor aeternus* (1870)
- **!! Ingeperkte onfeilbaarheid en symbolische betekenis**
- Pius XII en het dogma van de tenhemelopneming van Maria (1950)

3. Vaticanum I (1869-1870)

Pastor Aeternus - Wanneer de Bisschop van Rome met het hoogste leergezag (*ex cathedra*) spreekt, d.w.z., wanneer hij zijn ambt van herder en leraar van alle christenen uitoefenend met het hoogste apostolische ambtsgezag definitief beslist, dat een leer over geloof of zeden door de gehele Kerk gehouden moeten worden, dan bezit hij op grond van de goddelijke bijstand, die hem in de heilige Petrus is beloofd, die **onfeilbaarheid**, waarmee de goddelijke Verlosser zijn Kerk bij definitieve beslissingen in zaken van geloofs- en zedenleer wilde zien toegerust. Deze definitieve beslissingen van de Bisschop van Rome zijn daarom uit zich (*ex sese*) en niet op grond van de toestemming der Kerk onveranderlijk (*irreformabiles*).

3. Vaticanum I (1869-1870)

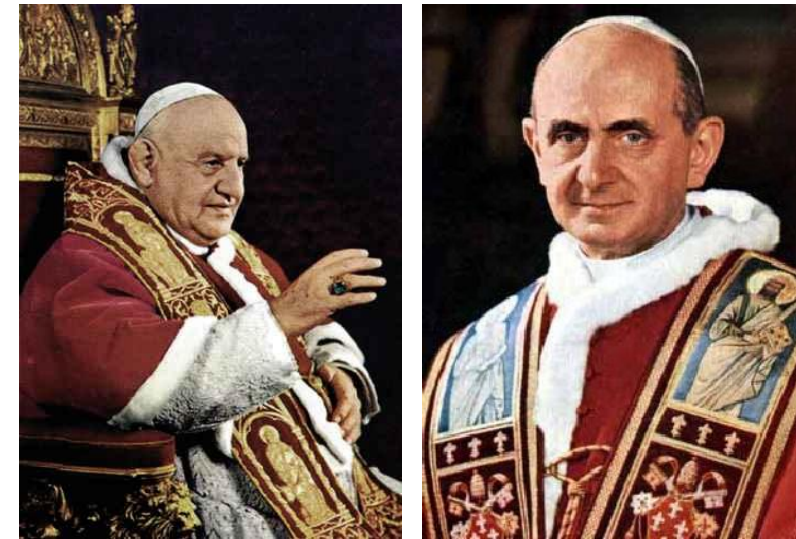
Concilie gestopt door Italiaanse
eenheidsbeweging: koning Victor
Emmanuel II en Zoeaven

4. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965)

Johannes XXIII en de aankondiging van Vaticanum II op 25 januari 1959

- Overgangsfiguur? *Geen directe aanleiding.*
- Belichaming van verandering, 'bij de dag brengen van doctrine en praktijk van de Kerk' (***aggiornamento***)
- **Vooruitgangdenken, toenadering** tot de andere christelijke Kerken en de **eenheid** van de Kerk bevorderen
- Verderzetting van het concilie door **Paulus VI** (1962)
- Vier zittingen, telkens in de herfst

4. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965)

Intern orde op zaken stellen

- Natuur van de kerk?
- Positie van de paus in de kerk (VC I)
- ? Verhouding tussen paus en bisschoppen
- Andere kerkmodellen < vernieuwingsbewegingen (liturgische beweging, *nouvelle théologie*, lekenapostolaat, Bijbelbeweging)

Externe relaties herdenken

- Oecumenische initiatieven
- Relatie met de christelijke kerken, de andere religies en de godsdienstvrijheid

Bisschoppen, theologen, leken en niet-katholieke observatoren

4. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965)

Een zoektocht naar een kerkverstaan in de twintigste eeuw:
belang van de constituties

- **Zelfverstaan:** Het sacramentele kerkverstaan (*Lumen Gentium*)
- **Centrale plaats Bijbel:** Het opnieuw centraal stellen van het Woord Gods (*Dei Verbum*)
- **Belang liturgie:** De integratie van de liturgische beweging (*Sacrosanctum concilium*)
- **Positie kerk en wereld:** Een nieuwe houding van de kerk tegenover de wereld (*Gaudium et spes*).

4. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965)

Constituties (4)

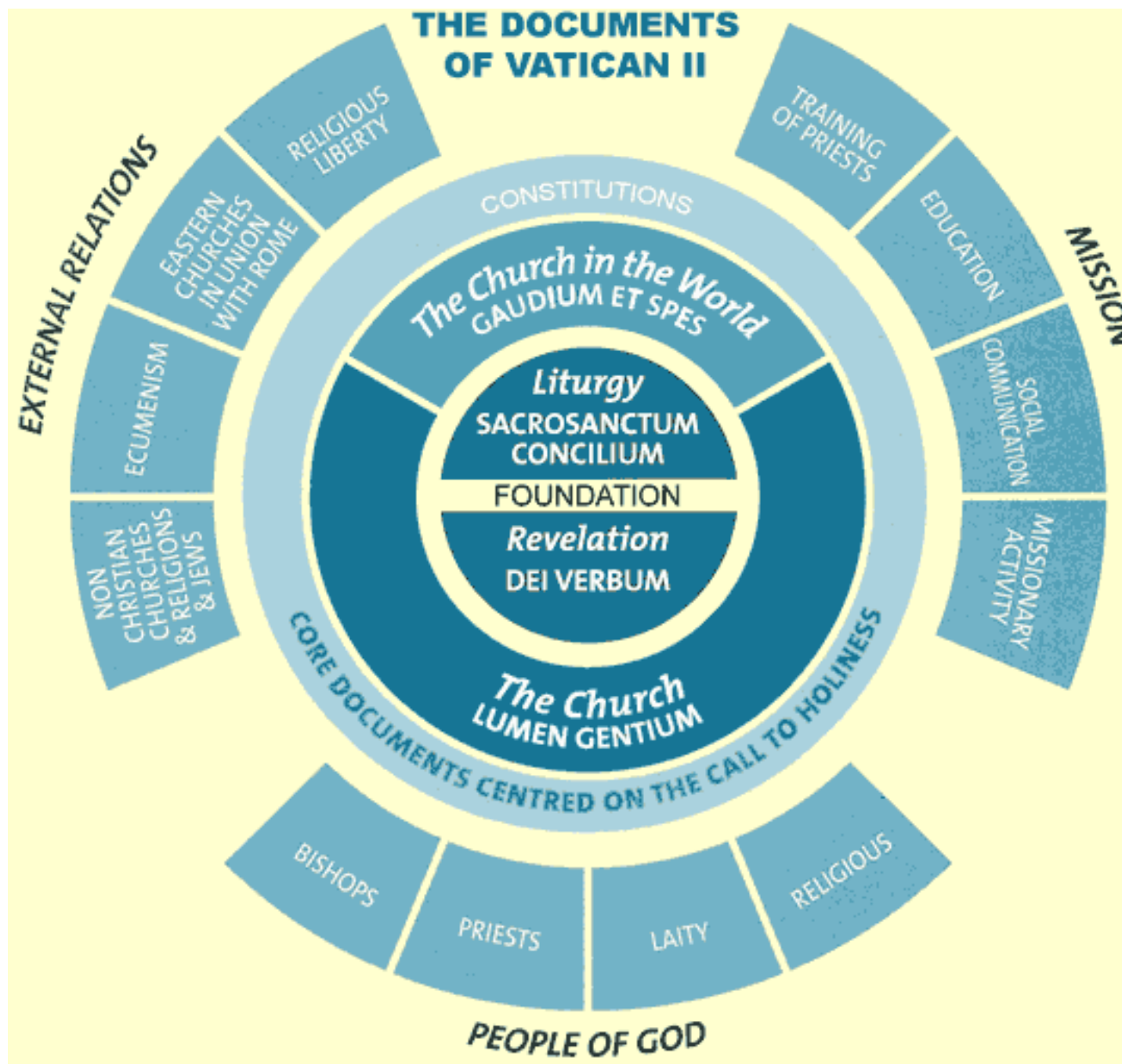
- Constitutie over de Liturgie: ***Sacrosanctum Concilium***
- Dogmatische Constitutie over de Kerk: ***Lumen Gentium***
- Pastorale Constitutie over de Kerk in de Moderne Wereld: ***Gaudium et Spes***
- Dogmatische Constitutie over de Openbaring: ***Dei Verbum***

Decreten (9)

- Decreet over de sociale communicatiemiddelen: ***Inter Mirifica***
- Decreet over de oecumene: ***Unitatis Redintegratio***
- Decreet over de oosters-katholieke kerken: ***Orientalium Ecclesiarum***
- Decreet over de Religieuzen: ***Perfectae Caritatis***
- Decreet over de Priesteropleiding: ***Optatam Totius***
- Decreet over de Bisschoppen: ***Christus Dominus***
- Decreet over het Lekenapostolaat: ***Apostolicam Actuositatem***
- Decreet over de Missies: ***Ad Gentes***
- Decreet over de dienst en het leven van de priesters: ***Presbyterorum Ordinis***

Verklaringen (3)

- Verklaring over de Niet-Christelijke Godsdiensten: ***Nostra Aetate***
- Verklaring over de Godsdienstvrijheid: ***Dignitatis Humanae***
- Verklaring over de Christelijke Opvoeding: ***Gravissimum Educationis***

4. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965)

Liturgie (*Sacrosanctum Concilium*)

- Meer ruimte voor **de inbreng van de gelovigen** in de liturgie
- **Actieve deelname** van de gelovigen
- **Kennis van de liturgie** onder de gelovigen bevorderen
- Gezicht richten naar de gelovigen
- **Het gebruik van de volkstaal** tijdens de vieringen

De Heilige Schrift: moeizame totstandkoming (*Dei Verbum*)

- De verhouding tussen **traditie, Heilige Schrift en het kerkelijk leergezag**
- Wat met de '**historisch-kritische methode**' en de Bijbel? Moest je de Bijbel uitsluitend beschouwen als het geopenbaarde Woord van God, of moest je ook rekening houden met de historische context waarin deze verhalen waren ontstaan?

4. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965)

De rooms-katholieke kerk (*Lumen Gentium*)

- **Ecclesiologie:** rol bisschoppen en correctie VC I: verantwoordelijkheid bisschoppen en verhouding tot paus (instemming)
- Kerk als '**het volk van God**' en niet als een hiërarchische organisatie
- Gelovigen en deelname aan priesterschap van Christus
- Benadrukken van **de eigen rol van de gelovigen** in de Kerk naast die van de gewijde priesters.

De Kerk en de Wereld (*Gaudium et Spes*)

- De verhouding van de Kerk tot de moderne tijd
- De rol van de Kerk in de moderne wereld.
 - Het lot van de armen in vooral de Derde Wereld
 - De vraagstukken van oorlog en vrede.
- **Geen aandacht** voor seksualiteit en voorbehoedsmiddelen
 - Paus Paulus VI en encycliek *Humanae vitae* (1968)

4. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965)

De relatie met andere kerken en religies

- *Unitatis Redintegratio* over de oecumene
- *Nostra Aetate* over de niet-christelijke godsdiensten
- *Dignitatis Humanae* over de godsdienstvrijheid

Juiste interpretatie
in de post-conciliaire jaren?
Theorie en praktijk?
Geest of letter?

4. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965)

Youtubekanaal 'Volg Concilie'

- Het verhaal van het Concilie:
<https://www.youtube.com/watch?v=zjon8YWeAwk>
- Hoe komen documenten tot stand?
<https://www.youtube.com/watch?v=HUaK-CywQow>
- Belgen op het Concilie: <https://www.youtube.com/watch?v=IRKuXDXxaXk>
- Het eerste wereldwijde TV-evenement:
<https://www.youtube.com/watch?v=49Oy5tuO2gA>

Examen

Schriftelijk examen

Reflectieopdracht (*1 week voor het examen doorsturen*)

Vijf vragen:

1 synthesevraag

4 andere vragen

Je krijgt een **volledige lijst** van examenvragen.

Belang van
chronologische en
geografische **situering**

Examen: Reflectieopdracht

In de cursus vind je drie reflectievragen die te maken hebben met thema's uit de cursus.

Kies **1 opdracht** van deze opdrachten en werk die uit volgens de vermelde instructies.

Stuur deze opdracht ten laatste 1 week voor het examen op naar de docente per email (els.agten@gmail.com).